esančią teritoriją, kurioje numatoma statyti MA viešbutį. Tai maždaug 40x46 m^2 sklypas, kuriame yra stovėjęs nedidelis mūrinis gyvenamasis namas ir mūriniai garažai. Per šio ploto kampą ėjo Lentpjūvių gatvė, vandentiekio, kanalizacijos ir ryšių trasos.

Prieš naujas statybas šioje teritorijoje protestavo Totorių kultūros centro atstovai, motyvuodami tuo, kad čia yra dalis buvusių totorių kapinių. Iš tikrųjų totorių kapinės buvo toliau į šiaurės rytus nuo minimo ploto (ten stovi MA Matematikos instituto dalis ir Fizikos institutas).

Pirmiausia ištirtas plotas, per kurį numatoma tiesti naują elektros trasą (7 plotai po 10 m^2). Trasos vietoje kultūrinio sluoksnio storis 1-1,4 m. Jame rasta vėlyvų puodų šukių, gyvulių kaulų, įvairių XIX-XX a. buitinių atliekų. Šiuose plotuose nei kapų, nei žmonių kaulų nerasta. Po to buvo ištirti 4 plotai arčiau Lentpjūvių gatvės - mažiau suradytoje teritorijoje (3 plotai po 20 m^2 ir 1 plotas 12 m^2, bei 4 m^2 šurfas prie Lukiškių gatvės).

Visur kultūrinio sluoksnio storis 0,6-1,1 m. Rastos vėlyvų puodų šukės, gyvulių kaulai, plytgaliai ir kt. Nei kapų, nei žmonių kaulų ir čia nerasta. Taigi kapinių čia nebūta.

Vytautas Urbanavičius

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES RŪMŲ TERITORIJOS TYRIMAI

Vilniaus Žemutinės pilies rūmai XVI-XVII a. stovėjo tarp Gedimino kalno ir Katedros. Juos sudarė 4 korpusai, supę netaisyklingo keturkampio formos kiemą. Rytinis korpusas buvo kalno pašlaitėje, vakarinis rėmėsi į Katedrą. Ikonografinė medžiaga rodo, kad rytinis ir pietinis korpusas buvo trijų aukštų.

Ilgą laiką buvo manoma, kad renesansiniai Vilniaus pilies rūmai statyti XVI a. viduryje Žygimanto

Augusto. Pastaraisiais dešimtmečiais rasta naujų duomenų, rodančių, kad renesansinius rūmus statė Žygimanto Augusto tėvas - Žygimantas Senasis. Vėliau jie buvo tik remontuojami ar rekonstruojamos atskiros jų dalys. Be to, rasta duomenų, kad valdovo rūmai čia stovėjo dar seniau - XV a. pradžioje, valdant kunigaikščiui Vytautui. Tų rūmų liekanų aptikta tiriant išlikusio rytinio korpuso dalies rūsius. XV a. statant rūmus, apnaikinti dar senesnių - XIV ar net XIII a. pastatų mūrai. Tokių mūrų su masyviais kontraforsais liekanų dar 1964 m. buvo aptikta į vakarus nuo išlikusios rytinės rūmų korpuso dalies. 1989 m. jų pėdsakų aptikta ir kitose rūmų kiemo vietose.

Gotikinių mūrų liekanų rasta ir pietinio bei vakarinio rūmų korpusų vietoje. Rūmai statyti senovinės gyvenvietės vietoje. Tai paliudijo 1964 m. kieme rasti V-IX a. kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Geologiniai tyrimai parodė, kad ši gyvenvietė, kurios vietoje vėliau iškilo pilies rūmai, buvusi siaurame iškyšulyje, nusitęsusiame nuo kalno į klampų Vilnios upelio slėnį.

Visi ankstesnieji tyrimai šioje teritorijoje buvo susiję su komunaliniais darbais (vandentiekio, kanalizacijos vamzdžių, kabelių klojimu, šiluminių trasų tiesimu, pastatų rekonstrukcijomis). 1988 m. kovo 9 d. MA Istorijos institutui buvo pavesta ištirti rūmų teritoriją. Archeologinių-architektūrinių tyrimų tikslas - sukaupti medžiagą rūmų restauracijai. Tyrimams sudaryta grupė iš archeologų, istorikų, architektūros istorikų, dailėtyrininkų.

Archeologiniai tyrimai 1988 m. pradėti renesansinių rūmų kiemo šiaurės rytų kampe, kur ištirtas 20x9 m dydžio plotas.

Kultūrinis sluoksnis čia beveik 8 m storio. Jo apačia yra 3,5-4 m giliau negu renesansinių rūmų rytinio korpuso pamatų apačia.

Savo sudėtimi ir chronologija kultūrinis sluoksnis skiriasi į 3 dalis: A - viršutinis 30-70 cm storio tamsios žemės sluoksnis, susidaręs XIX-XX a. B - XVI a. trečiame dešimtmetyje supiltas 1,9 m storio griuvenų sluoksnis ir C - 4-4,8 m storio durpių

sluoksnis su XIV-XV a. žmogaus veiklos pėdsakais ir jį dengiantis 40-70 cm storio niveliacinis smėlio sluoksnis, supiltas XVI a. pradžioje.

B sluoksnis dengia visą šiaurinę kiemo dalį, jo viršus žymi XVI-XVII a. rūmų kiemo paviršių. Kiemas buvęs grįstas akmenimis. Atrodo, jo paviršius liko nepakitęs nuo rūmų perstatymo 1520-1530 m. iki jų nugriovimo XVIII a. pabaigoje.

Po šiuo grindiniu rastas apie 1,9 m storio griuvenų sluoksnis. Jį sudare smulkūs plytgaliai, skiedinio trupiniai. Plytų būta gotikinių ir plonesnių - 6cm storio. Kai kurios jų dažytos - aptikta baltų, juodų, tamsiai mėlynų, tamsiai raudonų dažų pėdsakų. Rasta ir dažytų tinko gabalų - freskų liekanų, lovelio formos čerpių, grindų plytelių. Dalis plytelių buvo dengtos ruda ar žalia glazūra. Glazūruotosios galėjo būti panaudotos ir sienų apdailai. Griuvenose rasti kokliai priklauso XVI a. pradžiai. Taigi šis sluoksnis turėtų žymėti 1520-1530 m. renesansinių rūmų statybos laikotarpį.

C sluoksnį sudaro smėlis, sumaišytas su plytgaliais ir pavieniais plytomis, angliukais, gyvulių kaulais, lovelio formos čerpių bei puodyninių koklių fragmentais. Tai, matyt, niveliacinis sluoksnis. Jo storis 40-70 cm. Giliau randame durpių su žmogaus veiklos pėdsakais sluoksnį. Viršutinėje jo dalyje gausu stambių supuvusių medžių, lentgalių, plytgalių, smėlio intarpų. Čia yra stiklinių indų trupinėlių, XV a. pirmosios pusės koklių. Giliau - tašyti ir apvalūs stulpai, pastatų ir grindinių dalys, gausu gyvulių kaulų, yra odos atraižų, pavienių medinių ir metalinių daiktų.

7,7 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus rasta akmenų. Čia buvęs Neries senvagės dugnas. Ant akmenų aptiktos kelios lipdytų puodų šukės ir akmeninio kirvio dalis.

Durpių sluoksnyje rasta keliolika stulpų, kurių dauguma yra keturkampio skersinio pjūvio (iki 30x29 cm storio). Stulpų grupė sudaro netaisyklingą 6,3x5,3 cm dydžio stačiakampį. Jis datuotas XV a.

antrąja puse. Spejama, kad tai tilto liekanos. Tiltas vedė į rūmų kiemą. Šalia stulpų eilės aptiktos lentomis tvirtinto griovio - latako liekanos.

Kiemo šiaurės rytų dalyje, po renesansinių rūmų sienos pamatais, išliko medinio pastato apatinio vainiko kampas. Pastatas ūkinis. Pro jį ėjusi medinė gatvė. Ją sudarė nuo 15-20 cm iki 30-40 cm pločio lentos. Gatvės grindinys buvęs apie 2 m pločio. Didesnę jo dalį taip pat dengia renesansinių rūmų kiemo šiaurinės sienos ir rūmų rytinio korpuso pamatai.

Sodybas supo medinės skeltų lentų tvoros - rasta tokios tvoros liekanų. Jos datuotos XIV a. antrąja puse.

Iš medinių daiktų aptiktas kibiro šulas, skabtuoto dubens kraštas, dvipusės medinės šukos. Rastas 3,5 cm skersmens pusrutulio formos kaulinis verpstukas, keletas tekintų šachmatų figūrėlių arba jų dalių, adatinės dalis ir kt.

Iš geležinių daiktų minėtini 2 peiliai. Dauguma kitų daiktų susiję su statyba. Tai vinys, kilpvinės, cilindrinių spynų dalys. Tiesa, yra dalis žąslų, keturkampė sagtis, du strėlių antgaliai, šarvų plokštelė. Be to, rasta varinio katilo ar kibiro ąsa.

Iš papuošalų aptiktas žalvarinis diržo apkalas (stačiakampė plokštelė), du maži smeigtukai (vienas 4,5, kitas - 5,7 cm ilgio), du rutulio formos žvangučiai, rusvo šiferio karolis, keletas neperšviečiamo stiklo karolių su skersinėmis banguotomis baltos spalvos linijomis, gabalėlis stiklinio žiedo, viena kauri kriauklelė.

Keramika durpių sluoksnyje tik žiesta. Tai pūstais šonais puodai, dažnai puošti banguotomis bei tiesiomis horizontaliomis linijomis. Keletas lipdytų šukių tik po durpėmis. Be puodų šukių, aptikta pora molinių dirbinių, priklausančių tiglius ir įmovas samčio kotui.

Kiti moliniai dirbiniai susiję su statyba. Tai čerpės, kokliai, plytelės. Čerpės dažniausiai lovelio formos (išlikusios fragmentiškai). Dauguma koklių puodynės formos, bet yra ir plokščių. Dalis jų dengta

žalia, geltona ar ruda glazūra. Likusius radinius sudaro odinio apavo liekanos ir odos atraižos, gyvulių kaulai.

C sluoksnis iš esmės susidarė XIV-XV a. Galimas daiktas, kad jo pradžia siekia XIII a.

Pietrytinėje rūmų dalyje ištirtas 1000 m^2 dydžio plotas, apimantis ir 1831-1878 m. laikotarpiu čia buvusios tvirtovės gynybinį griovį. Šiame plote buvusio griovio dugne giliau aptiktos smarkiai apgriautų gotikinių rūsių liekanos. Rūmų pietrytinio kampinio rūsio geriau išliko tik šiaurinė dalis. Paaiškėjo, kad gotikinių rūmų rytinis korpusas turėjo 3, o renesansinis - 4 rūsius. Atidengti ir du pietinio korpuso rūsiai. Visų trijų rūsių pietinės sienos išliko tik 3-3,5 m gylyje, jų storis siekia 3,3 m.

Kampinio rūsio plotis buvęs 9,5 m, jo vakarinės sienos ilgis - 11,5 m, rytinės - 10,5 m (viduje). Pastarosios storis - 2,6 m. Sienos mūrytos iš akmenų, iš abiejų pusių lygintos plytomis.

1,8 m pločio įėjimas į kampinį rūmų rūsį buvęs iš vakarinės pusės, iš patalpos po pietiniu korpusu. Pastarosios patalpos ilgis rytų-vakarų kryptimi 13,3-14,2 m, plotis - 8,65 m, šiaurės vakarų kampe, šiaurinėje sienoje, išmūryta laiptinė. Laiptai vedė į vidinį rūmų kiemą.

Abiejose patalpose būta didelio gaisro. Plytos vietomis aptirpusios, o laiptinėje išsilydžiusios ir lyg lava nutekėjusios laiptais. Jų aslą dengė tamsiai rudas ir juodas sluoksnis, kuriame rasta nemažai įvairių geležinių dirbinių.

Toliau į vakarus esančio rūsio patalpa nuo gaisro nenukentėjo - ją nuo pirmųjų dviejų skyrė aklina 1,5 m storio siena. Šios patalpos asla XVI a. viduryje ar antrojoje pusėje buvusi grįsta akmenimis. Akmenys rasti ant iki 0,5 m storio smėlio sluoksnio. Smėlis supiltas ant 0,2 m storio molio sluoksnio, kuriame aptikta daugybė XVI a. pradžios koklių fragmentų. Atrodo, kad šis sluoksnis dengė gotikinio rūsio aslą, kuri XVI a. pakeltą, supilant nugriautų krosnių liakanas. Ir šio rūsio sienoje rasta laiptinė - iš-

ė imas į vidinį kiemą. Šis rūsys ištirtas dar ne visas (neatidengta jo vakarinė dalis). Ši patalpa išsiskyrė ypatinga švara. Nei ant akmenų grindinio, nei ant giliau esančios senesnės aslos nėra sluoksnio su radiniais (ant senosios aslos rasti tik keli' statinių dugnų fragmentai).

Koklių, tik: vėlesnių, rasta ir kitose patalpose. Griuvenose, kuriomis užverstos patalpos, aptikta grindų plytelių, marmurinių apdailos detalių, akmeninių durų ir langų apvadų, vinių, kitų su statyba susijusių daiktų. Atskirai paminėtini geležiniai pinigų kalyklos štampai.

Pietinis rūmų korpusas pastatytas kalvos pašlaitėje. Po jo pietinės sienos pamatais paklota eilė gulsčių rąstų. Šis gotikinis mūras datuotas XV a. pirmąja puse.

Statant gotikinių rūmų pietinį korpusą, buvo sugriauti ankstesni mūriniai pastatai. Jų liekanų aptikta keliose vietose šio korpuso rūsių viduje, taip pat išorėje - pelkėtame upelio slėnyje, esančiame į pietus nuo rūmų.

Rūmų pietinė siena turėjusi kontraforsą (?), kuris nuardytas dar XVII a., aptikti prie pietinės sienos buvusio (XVI a. pastatyto) priestatėlio bokštelio pamatai (jis matomas ir XVIII a. pabaigos rūmų piešiniuose).

Algirdas Žalnierius

KAUNO SENAMIESČIO 24 KVARTALO IR VILNIAUS GATVĖS Nr. 22 IR 24 SKLYPO ARCHEOLOGINIAI KASINĖJIMAI

1988 m. PRPI archeologai Kauno senamiestyje tyrė 24 kvartalą ir sklypą Vilniaus gatvėje Nr. 22-24.

Senamiesčio 24 kvartalas yra pietrytinėje jo da-